অধ্যায় ৩ ঃ অসমীয়া ভাষাৰ ধ্বনিতত্ত্ব

অধ্যায় গাঁথনি

৩.১ উদ্দেশ্য

৩.২ পৰিচয়

৩.৩ অসমীয়া ভাষাৰ বিশিষ্ট ধ্বনি

৩.৩. ১ অসমীয়া ভাষাৰ বিশিষ্ট স্বৰধ্বনি

৩.৩.২ অসমীয়া ভাষাৰ বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি

৩.৪ অসমীয়া স্বৰধ্বনি আৰু ব্যঞ্জনধ্বনিৰ উপধ্বনি

৩.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

৩.৬ অধিক জানিবলৈ

৩.৭ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

৩.৮ আৰ্হি প্রশ্ন

৩.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টো অধ্যয়ন কৰি আপুনি —

- বিশিষ্ট ধ্বনিৰ সূত্র নির্ণয় কৰি অসমীয়া ভাষাৰ বিশিষ্ট স্বৰধ্বনি আৰু ব্যঞ্জনধ্বনিবোৰক ভাগ ভাগ কৰি দেখুৱাব পাৰিব
- উচ্চাৰণৰ স্থান আৰু ধৰণ অনুযায়ী অসমীয়া ভাষাৰ ধ্বনিসমূহক তালিকাভুক্ত কৰিব পাৰিব।
- অসমীয়া স্বৰধ্বনি আৰু ব্যঞ্জনধ্বনিৰ উপধ্বনি যে আছে সেই সম্পর্কে অৱগত হ'ব।

৩.২ পৰিচয়

ইয়াৰ আগৰ অধ্যায়টোত আপুনি ধ্বনি, ধ্বনিতত্ত্ব, স্বৰধ্বনি, ব্যঞ্জনধ্বনি আৰু উপধ্বনি মানে কি সেই সম্পর্কে অৱগত হ'ল। লগতে কেনেদৰে বাগিন্দ্রিয়ৰ জৰিয়তে ধ্বনিৰ সৃষ্টি হয় সেই বিষয়েও বহলাই অধ্যয়ন কৰিলে। এই অধ্যায়টোত অসমীয়া ভাষাৰ ধ্বনিতত্ত্ব সম্পর্কে আপুনি বহলাই অধ্যয়ন কৰিব। ধ্বনিবিজ্ঞান তথা বর্ণবিজ্ঞানৰ সিদ্ধান্তৰ আধাৰত অসমীয়া ভাষাৰ ধ্বনিৰ স্বৰূপ, বর্গীকৰণ আদিয়েই হ'ল অসমীয়া ভাষাৰ ধ্বনিতত্ত্ব।

এই অধ্যায়টোত অসমীয়া ভাষাৰ বিশিষ্ট স্বৰধ্বনি আৰু ব্যঞ্জনধ্বনি আৰু ইহঁতৰ উচ্চাৰণৰ স্থান, ধৰণ, অসমীয়া আখৰ আদি বিষয়ৰ আলোচনা দাঙি ধৰা হৈছে। আপুনি অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি ওপৰত উল্লেখ কৰা অসমীয়া ধ্বনিতত্ত্বৰ এই দিশসমূহৰ বিষয়ে সামগ্রিকভাৱে অনুধাৱন কৰিবলৈ সক্ষম হ'ব।

৩.৩ অসমীয়া ভাষাৰ বিশিষ্ট ধ্বনি

আপুনি ইতিমধ্যে ইয়াৰ পূৰ্বৱৰ্তী অধ্যায়টোত অধ্যয়ন কৰি আহিছে যে অভিন্ন পৰিৱেশত কোনো এটা স্থানত যদি দুটা ধ্বনিৰ সালসলনি কৰা হয় আৰু তাৰ ফলস্বৰূপে যদি শব্দ দুটাৰ অৰ্থৰ পৰিৱৰ্তন হয় তেনেহ'লে ধ্বনি দুটিক বিশিষ্ট ধ্বনি বোলা হয়। অসমীয়া স্বৰ আৰু ব্যঞ্জন ধ্বনিসমূহৰ প্ৰয়োগৰ ক্ষেত্ৰত কেতবোৰ বিশেষ বৈশিষ্ট্য পৰিলক্ষিত হয়। প্ৰতিটো স্বৰ আৰু ব্যঞ্জন ধ্বনিৰে একাধিক উপধ্বনিও পোৱা যায়। উপধ্বনি হ'ল ধ্বনিগত সাদৃশ্য থকা কেতবোৰ ধ্বনিৰ সমষ্টি। স্বৰ আৰু ব্যঞ্জনৰ যুক্ত ৰূপৰ প্ৰয়োগ অসমীয়া ধ্বনিতত্ত্বৰ এটা উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য। তলত অসমীয়া ভাষাৰ ধ্বনিতত্ত্বৰ সকলো দিশ ফঁহিয়াই যাবলৈ যত্ন কৰা হ'ব।

আমি আগতে পাই আহিছো যে হাওঁফাওঁৰ পৰা ওলাই অহা বায়ু প্ৰৱাহ মুখবিৱৰ অথবা কেতিয়াবা নাসিকাবিৱৰেৰে ওলাই গৈ ধ্বনিৰ সৃষ্টি কৰে। হাওঁফাওঁৰ পৰা ওলাই অহা বায়ু প্ৰৱাহক মুখবিবৰৰ বিভিন্ন স্থানত বিভিন্ন অংগই বাধা প্ৰদান কৰাৰ ফলতে ব্যঞ্জনধ্বনিৰ সৃষ্টি হয়। আনহাতে, হাওঁফাওঁৰ পৰা ওলাই অহা বায়ু প্ৰৱাহৰ পথত কোনো স্থানতে বাধাপ্ৰাপ্ত নোহোৱাকৈ স্বৰধ্বনিৰ সৃষ্টি হয়। এই ধ্বনি উচ্চাৰণত হাওঁফাওঁৰ পৰা ওলাই অহা বায়ু প্ৰৱাহে স্বৰতন্ত্ৰীৰ কম্পন ঘটাই অবিৰত গতিত বহির্গামী হৈ থাকে।

অসমীয়া ভাষাত ৮টা বিশিষ্ট স্বৰধ্বনি আৰু ২১টা ব্যঞ্জনধ্বনি পোৱা যায়। 'ৱ' আৰু 'য়' দুটা অৰ্ধ স্বৰক ধৰি ব্যঞ্জনধ্বনিৰ সংখ্যা ২৩টা। এই দুই শ্ৰেণীৰ বিশিষ্ট ধ্বনিৰ উপৰিও সন্ধি, শ্বাসাঘাত আৰু চন্দ্ৰবিন্দু (অনুনাসিকতা) লয়যুক্ত ধ্বনি পোৱা যায়।

৩.৩.১ অসমীয়া ভাষাৰ বিশিষ্ট স্বৰধ্বনি

অসমীয়া ভাষাত আঠোটা বিশিষ্ট স্বৰধ্বনি আছে। সেই কেইটা হ'ল — অ, আ, ই, উ, এ , ঐ, অ', ও। স্বৰধ্বনিৰ উচ্চাৰণত মুখবিবৰৰ জিভা আৰু ওঁঠ দুয়োটাৰে সংকোচন আৰু প্ৰসাৰণ ঘটে। জিভাৰ অংশ অনুযায়ী সিহঁতক সন্মুখ, কেন্দ্ৰীয়, আৰু পশ্চ — এই তিনিটা ভাগত ভগাব পাৰি। জিভাৰ আগভাগ ওপৰলৈ উঠাৰ ফলত সৃষ্টি হোৱা ধ্বনিক সন্মুখ স্বৰধ্বনি, জিভাৰ মাজ অংশ ওপৰলৈ উঠাৰ ফলত সৃষ্টি হোৱা ধ্বনিক কেন্দ্ৰীয় স্বৰধ্বনি আৰু জিভাৰ পিছ অংশ ওপৰলৈ দাং খোৱাৰ ফলত সৃষ্টি হোৱা ধ্বনিক পশ্চ স্বৰধ্বনি বোলা হয়।

জিভাৰ উচ্চতা অনুযায়ী স্বৰধ্বনিক উচ্চ, উচ্চমধ্য, নিম্নমধ্য আৰু নিম্ন — এই চাৰিটা ভাগত ভগাব পাৰি। আকৌ ওঁঠ দুটাৰ আকৃতিৰ সংকোচন আৰু প্ৰসাৰণ অনুসৰি স্বৰধ্বনিৰ ভাগ দুটা — বিবৃতৌষ্ঠ্য আৰু সংবৃতৌষ্ঠ্য। সন্মুখ আৰু কেন্দ্ৰীয় স্বৰৰ উচ্চাৰণত ওঁঠ দুটা মেল খায় বাবে ইহঁতক বিবৃতৌষ্ঠ্য আৰু পশ্চ স্বৰধ্বনিৰ উচ্চাৰণত ওঁঠ দুটা গোলাকাৰ হয় বাবে ইয়াক সংবৃতৌষ্ঠ্য ধ্বনি বোলা হয়।

পশ্চ স্বৰধ্বনিবোৰ ***কুঞ্চিত*** আৰু সন্মুখ আৰু কেন্দ্রীয় স্বৰধ্বনিবোৰ ***প্রসৃত***। স্বৰৰ অনুনাসিকতাও অসমীয়াত বিশিষ্ট ধ্বনি। কাৰণ একে ধ্বনি সমষ্টিৰ স্বৰধ্বনিটো অনুনাসিক হ'লে অর্থটোৰ পার্থক্যই দেখা দিয়ে। যেনে — কাহ (কাহ উঠা); কাঁহ (কাঁহৰ বাচন)।

অসমীয়া বিশিষ্ট স্বৰধ্বনিবোৰৰ ব্যৱহাৰ তলৰ উদাহৰণৰ পৰা বুজা যাব —

/ অ / তল, মল
/ আ/ তাল, মাল
/ ই / তিল, মিল
/ উ / বুল, (বাট বুল)
/ এ'/ বে'ল, (স্কুল বা কলেজৰ)
/ এ / বেল, (গছৰ ফল)
/ অ' / ব'ল,
/ ও / বোল, (মাত-বোল, বং দিয়া)

কুঞ্চিত ঃ যিবিলাক স্বৰ ধ্বনি উচ্চাৰণৰ সময়ত ওঁঠ দুটা ঘোৰ খায়, সেই বোৰক কুঞ্চিত স্বৰধ্বনি বোলা হয়। যেনে — উ, ও, অ', অ।

প্রসৃত ঃ যিবিলাক স্বৰধ্বনি উচ্চাৰণৰ সময়ত ওঁঠ দুটা বহল হৈ উচ্চাৰিত হয় তাক প্রসৃত স্বৰধ্বনি বোলা হয়। যেনে— ই, এ', এ, আ।

জিভাৰ অংশ, জিভাৰ উচ্চতা আৰু ওঁঠৰ আকৃতি অনুসৰি বিশিষ্ট স্বৰধ্বনিসমূহ স্পষ্টভাৱে জানিবৰ বাবে তলত এখন তালিকা প্রস্তুত কৰা হ'ল —

তালিকা ৩.১ ঃ জিভাৰ অংশ, জিভাৰ উচ্চতা আৰু ওঁঠৰ আকৃতি অনুসৰি বিশিষ্ট স্বৰধ্বনিসমূহ

	ওঁঠৰ আকৃতি অনুসৰি	বিবৃতৌষ্ঠ্য		সংবৃতৌষ্ঠ্য
	জিভাৰ অংশ অনুসৰি	সন্মুখ / প্রান্তীয়	কেন্দ্রীয়	পশ্চ/মূলীয়
জিভাৰ	উচ্চ	ই		উ
উচ্চতা	উচ্চমধ্য বা মধ্যসম	এ'		ও
অনুসৰি	নিম্নমধ্য বা মধ্যভাগ	এ		অ'
	নিম্ন		আ	অ

লিখোঁতে সংস্কৃতৰ বর্ণমালাৰ অনুকৰণত অসমীয়াত বহুতো আখৰ ব্যৱহাৰ কৰা হয় যদিও সেই আটাইবোৰৰ ধ্বনি গুণ অসমীয়াত নাই। উদাহৰণস্বৰূপে — সংস্কৃতৰ 'ঋ' ধ্বনি অসমীয়াত 'ৰি' ৰূপেহে উচ্চাৰিত হয়। যেনে — সংস্কৃতৰ 'ঋষি' অসমীয়াত 'ৰিসি' ৰূপে উচ্চাৰিত হয়। অসমীয়াত 'ই' আৰু 'ঈ', 'উ' আৰু 'ঊ' ৰ হ্রস্ব আৰু দীর্ঘ উচ্চাৰণো নাই। ইয়াৰ বিপৰীতে অসমীয়াত অ' আৰু এ' এই বিশিষ্ট ধ্বনি দুটা বুজাবলৈ বেলেগ আখৰ নাই। সেয়ে অ-ৰ পৰা অ'-ক আৰু এ-ৰ পৰা এ'-ক বেলেগ দেখুৱাবলৈ সাধাৰণতে ওপৰত উর্ধকমা (') এটা দি বুজোৱা হয়। যেনে — বল/ ব'ল, বেল/ বে'ল ইত্যাদি।

➢ **অসমীয়া বিশিষ্ট স্বৰধ্বনিৰ উচ্চাৰণৰ বৈশিষ্ট্য ঃ**

- / ই / ঃ সন্মুখ, বিবৃতৌষ্ঠ্য, উচ্চ, সঘোষ, বিশিষ্ট স্বৰধ্বনি। এই ধ্বনিটো উচ্চাৰণ কৰোঁতে জিভাৰ আগভাগ আটাইতকৈ ওপৰলৈ উঠি মুখবিবৰৰ বায়ুপ্ৰৱাহৰ পথ সংকীর্ণ কৰে। ওঁঠ দুটাৰ আকৃতি কিছু পৰিমাণে চেপেটা হয়। জিভাৰ আগভাগত উচ্চাৰিত হোৱাৰ বাবে এই ধ্বনিক সন্মুখ স্বৰধ্বনি বোলা হয়। 'ই' ৰ উচ্চাৰণ ইংৰাজী nil, pink, pin আদি শব্দৰ দৰে। অসমীয়া ভাষাত তিল, মিল, বিল ইত্যাদি। 'ই' বিশিষ্ট ধ্বনিটোৱে 'ই' আৰু 'ঈ' এই দুয়োটা আখৰৰে প্ৰতিনিধিত্ব কৰে।
- / উ / ঃ পশ্চ, সংবৃতৌষ্ঠ্য, উচ্চ, সঘোষ, বিশিষ্ট স্বৰধ্বনি। এই ধ্বনিৰ উচ্চাৰণত জিভাৰ পশ্চভাগ ওপৰলৈ উঠে আৰু 'ই' ৰ ধ্বনিৰ দৰে মুখবিবৰৰ বায়ুপ্ৰৱাহৰ পথ সংকীর্ণ কৰে। ওঁঠ দুটাৰ আকৃতি গোলাকাৰ হয়। ইয়াৰ উচ্চাৰণ ইংৰাজী bull, pull, cushion,আদি শব্দৰ 'u' ৰ দৰে। অসমীয়া ভাষাত ফুল, ভুল, সুৱ, সুন্দৰ ইত্যাদি। 'উ' বিশিষ্ট স্বৰধ্বনিটোৱে 'ঊ' আখৰৰো প্ৰতিনিধিত্ব কৰে।
- /এ'/ ঃ সন্মুখ, বিবৃতৌষ্ঠ্য, উচ্চমধ্য, সঘোষ, বিশিষ্ট স্বৰধ্বনি। এই ধ্বনি উচ্চাৰণ কালত জিভাৰ আগভাগ 'ই' ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ অৱস্থাতকৈ কিছু কেন্দ্ৰৰ ফাললৈ নামে। ওঁঠ দুটা বিবৃত (মেল খোৱা) হৈয়ে থাকে। এ' ধ্বনিটো ইংৰাজী ভাষাৰ pen, head আদি শব্দৰ 'e' ধ্বনিটোৰ দৰে উচ্চাৰণ কৰা হয়। এই ধ্বনি বুজাবলৈ অসমীয়া আখৰমালাত কোনো নির্দিষ্ট আখৰ নাই। বে'ল আদি শব্দত এই ধ্বনি উচ্চাৰিত হয়।
- / ও / ঃ পশ্চ, সংবৃতৌষ্ঠ্য, উচ্চমধ্য, সঘোষ, বিশিষ্ট স্বৰধ্বনি। 'ও' ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ কালত জিভাৰ পিছ অংশ 'উ' ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ স্থানতকৈ কিছু তললৈ নামে। ওঁঠ দুটাৰ আকৃতি গোলাকাৰ হ'লেও ইষৎ বহল হয়। উদাহৰণস্বৰূপে — বোল (মাত-বোল), মোল (মূল্য, গুণ) গোলাকাৰ ইত্যাদি।
- / এ / ঃ সন্মুখ, বিবৃতৌষ্ঠ্য, নিম্নমধ্য, সঘোষ, বিশিষ্ট স্বৰধ্বনি। এই ধ্বনিৰ উচ্চাৰণত জিভাৰ আগভাগ এ' ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ স্থানতকৈ কিঞ্চিৎ তললৈ নামে আৰু কেন্দ্ৰৰ ফালে আকর্ষিত হয়। ওঁঠ দুটা বেছিকৈ মুকলি হয়। 'এ' ধ্বনিটো ইংৰাজীৰ cat, rat, mat আদি শব্দৰ 'a' ধ্বনিটোৰ দৰে উচ্চাৰণ কৰা হয়। অসমীয়াত বেল, তেল, মেল, খেল আদি শব্দত 'এ' ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ পোৱা যায়।
- / অ' / ঃ পশ্চ, সংবৃতৌষ্ঠ্য, নিম্নমধ্য, সঘোষ, বিশিষ্ট স্বৰধ্বনি। এই ধ্বনিৰ উচ্চাৰণত জিহ্বামূল তললৈ নামে আৰু ওঁঠ দুটা আপেক্ষিকভাৱে বহল হয়।

অ' ধ্বনি বুজাবলৈ অসমীয়া স্বৰলিপিমালাত কোনো নির্দিষ্ট আখৰ নাই। ব'ল (যাওঁ ব'ল), ল'ৰা, ক'লা, হ'ল, হ'ব আদি শব্দত অ' ধ্বনি পোৱা যায়।

- / অ / ঃ পশ্চ, সংবৃতৌষ্ঠ্য, নিম্ন, সঘোষ, বিশিষ্ট স্বৰধ্বনি। এই ধ্বনিৰ উচ্চাৰণৰ সময়ত জিভাৰ পিছ অংশ একেবাৰে নিম্ন অৱস্থানত ৰয়হি। 'অ' এই বিশিষ্ট ধ্বনিটোৰ অন্ত্য চিন নাই। ই মধ্যৱর্তী সকলো ব্যঞ্জনতে সংযুক্ত হৈ থাকে। তল, মল, ফল, কল আদি শব্দত 'অ' ধ্বনি পোৱা যায়। ইয়াৰ উচ্চাৰণ ইংৰাজী ball, call, tall, mall আদি শব্দৰ 'অ'ৰ দৰে।
- / আ/ ঃ কেন্দ্রীয়, বিবৃতৌষ্ঠ্য, নিম্ন, সঘোষ, বিশিষ্ট স্বৰধ্বনি। এই ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ কালত জিভাৰ আগটোৱে তলপাৰিৰ আগদাঁতত স্পর্শ কৰে। ফলত গোটেই জিভাখন চেপেটা হৈ থাকে। জিভাৰ মাজ অংশ যেন সামান্য সঞ্চালিত হয় তেনে ধাৰণা হয়। মুখবিবৰ সম্পূর্ণ বিবৃত অর্থাৎ মেল খায়; দাঁত দুপাৰি আৰু ওঁঠ দুটা যথেষ্ট বহল হয়। 'আ' ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ ইংৰাজী car, bar, far, jar আদি শব্দৰ 'আ'ৰ দৰে। অসমীয়াত তাল, মাল, ভাষা ,মা, মাৰ, খাৰ আদি শব্দত 'আ' ধ্বনি পোৱা যায়।

অসমীয়া বিশিষ্ট স্বৰধ্বনিবোৰ বিভিন্ন আখৰেৰে কেনেদৰে বুজোৱা হয় তলত দেখুওৱা হ'ল—

বিশিষ্ট স্বৰধ্বনি	**অসমীয়া আখৰ আৰু মাত্রা**	
/অ/	অ	
/আ/	আ	(া)
/ ই/	ই, ঈ	(ি, ী)
/ উ/	উ, ঊ	(ু , ূ)
/এ/	এ	(ে-)
/এ'/	এ	(ে-)
/অ'/	অ	(')
/ও/	ও	(ে-া)

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ অসমীয়া ভাষাৰ বিশিষ্ট স্বৰধ্বনি কেইটা?

.....

প্রশ্ন নং ২ ঃ 'ঋ' অসমীয়াৰ বিশিষ্ট স্বৰধ্বনি হয়নে?

.....

৩.৩.২ অসমীয়া ভাষাৰ বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি

কোনো কোনো ভাষাবিদে অসমীয়া মান্যভাষাত একৈশটা বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি আছে বুলি কৈছে। কিন্তু কোনো কোনো ভাষাবিদে আকৌ 'ৱ' আৰু 'য়' কো বিশিষ্ট ব্যঞ্জন বুলি কয়। এই দুটা ধ্বনিক বিশিষ্ট ধ্বনি হিচাপে বিবেচিত কৰিলে মুঠ ২৩ টা বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি পোৱা যায়। এই বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনিৰ ভিতৰত বাৰ(১২)টা স্পর্শ ধ্বনি, তিনিটা নাসিক্য ধ্বনি, এটা পার্শ্বিক ধ্বনি, এটা কম্পিত ধ্বনি, চাৰিটা উষ্ম ধ্বনি আৰু দুটা অন্তঃস্থ ধ্বনি। বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি কেইটা হ'ল — ক, খ, গ, ঘ, ঙ, চ, জ, ত, থ, দ, ধ, ন, প, ফ, ব, ভ, ম, ৰ, ল, স, হ, ৱ, য়। ইয়াৰে 'ঙ', 'ৱ' আৰু 'য়' এই বর্ণ কেইটা শব্দৰ আদিত ব্যৱহাৰ নহয়। অসমীয়া বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনিসমূহক অসমীয়া বিভিন্ন আখৰেৰে কেনেদৰে বুজোৱা হয় তলত দেখুওৱা হ'ল—

বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি	প্রতিনিধিত্ব কৰা অসমীয়া আখৰ
/ক/	ক
/খ/	খ, ক্ষ (= ক্‌ষ)
/গ/	গ
/ঘ/	ঘ
/ঙ/	ঙ, ং
/চ/	চ, ছ (শ, ষ, স)
/জ/	জ, ঝ, য, হ্য
/ত/	ত, ট, ৎ
/থ/	থ, ঠ
/দ/	দ, ড
/ধ/	ধ, ঢ
/ন/	ন, ণ
/প/	প
/ফ/	ফ
/ব/	ব
/ভ/	ভ
/ম/	ম
/ৰ/	ৰ
/ল/	ল

/স/	শ, ষ, স
/হ/	হ, ঃ
/ৱ/	ৱ
/য়/	য়

লিখোঁতে সংস্কৃতৰ বৰ্ণমালাৰ অনুকৰণত অসমীয়াত বহুতো আখৰ ব্যৱহাৰ কৰা হয় যদিও সেই আটাইবোৰৰ ধ্বনি গুণ অসমীয়াত নাই। উদাহৰণস্বৰূপে কিছুমান শব্দ অসমীয়াত 'ঢ়' আখৰেৰে লিখা হয়। উচ্চাৰণত হ'লে সেইবোৰক 'ৰ' নাইবা 'ৰ' আৰু 'হ'ক সংযুক্ত কৰি উচ্চাৰণ কৰা শুনা যায়; যেনে 'বুঢ়া' শব্দটো বুৰা বা বুৰ্হা (বুৰ্হা) হৈ উচ্চাৰিত হয়। সেইদৰে ভূঞা, কেঞা আদি কেইটামান শব্দত ব্যৱহাৰ হোৱা 'ঞ'ৰো উচ্চাৰণ 'ইঁ'হে হয়। আন ব্যঞ্জনধ্বনিৰ লগত যুক্ত 'ঞ'টোৱে 'ন'ৰ ৰূপ লয়; যেনে —বাঞ্ছা —শব্দ অসমীয়াত বান্‌চা হৈ উচ্চাৰিত হয়। সংস্কৃতৰ 'য়' ধ্বনিটো অসমীয়া শব্দৰ আৰম্ভণিত 'জ' ৰূপে আৰু আন ঠাইত 'ই' ৰূপে উচ্চাৰিত হয়; যেনে — সংস্কৃতৰ যোগ, জয় আদি শব্দ অসমীয়াত জোগ, জই ৰূপেহে উচ্চাৰিত হয়।

উল্লেখযোগ্য যে অসমীয়া য়, ৱ, ঙ — এই তিনিটাৰ বাহিৰে সকলোবোৰ বৰ্ণৰে আদ্য, মধ্য আৰু অন্ত্য অৱস্থানত বিৰোধ পোৱা যায়। তলত ৱ, য় আৰু ঙ — ভিন্ন সকলোবোৰ ব্যঞ্জনৰ আদ্য অৱস্থানৰ বিৰোধৰ উদাহৰণ দিয়া হ'ল —

প - /প আত/ পাত, পাট
ফ - /ফ আত/ ফাট
ব - /ব আত/ বাট
ভ - /ভ আত/ ভাত,
ত - /ত আক/ তাক
থ - /থ আক/ থাক
দ - /দ আক/ ডাক
ধ - /ধ আক/ ঢাক
ক - /ক আত/ কাট
খ - /খ আত/ খাট
গ - /গ আত/ গাত
ঘ - /ঘ আত/ ঘাট
চ - /চ আত/ চাট, ছাটি
জ - /জ আত/ জাত
স - /স আত/ সাত

হ - /হ আত/ হাট, হাত

ম - /ম আত/ মাত

ন - /ন আত/ নাট

ৰ - /ৰ আখ/ ৰাখ

ল - /ল আখ/ লাখ

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৩ ঃ অসমীয়াত মুঠতে কেইটা ব্যঞ্জনবর্ণ (বিশিষ্ট ব্যঞ্জন) পোৱা যায়?

.....

উচ্চাৰণৰ স্থান আৰু ধৰণ অনুসৰি অসমীয়া বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি কেইটা তলত দিয়া ধৰণে তালিকাভুক্ত কৰিব পাৰি —

তালিকা ৩.২ ঃ জিভাৰ অংশ, জিভাৰ উচ্চতা আৰু ওঁঠৰ আকৃতি অনুসৰি বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনিসমূহ

	উচ্চাৰণ স্থান	ওষ্ঠ্য		দন্তমূলীয়া		তালব্য		পশ্চ-তালব্য		কণ্ঠ-নালীয়/ কণ্ঠ্য	
	উচ্চাৰণৰ ধৰণ	অঘোষ	সঘোষ	অঘোষ	সঘোষ	অঘোষ	সঘোষ	অঘোষ	সঘোষ	অঘোষ	সঘোষ
নিয়ত	স্পর্শ ধ্বনি										
	অল্পপ্রাণ	প	ব	ত	দ			ক	গ		
	মহাপ্রাণ	ফ	ভ	থ	ধ			খ	ঘ		
নিয়তা নিয়ত	নাসিক্য		ম		ন				ঙ		
অনিয়ত	পার্শ্বিক			ল							
	কম্পিত			ৰ							
	উষ্মধ্বনি			চ	জ			স(X)			হ
	অন্তঃস্থ বা অর্ধস্বৰ		ৱ				য়				

➢ **উচ্চাৰণৰ স্থান অনুসৰি বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনিবোৰৰ উচ্চাৰণ ঃ**

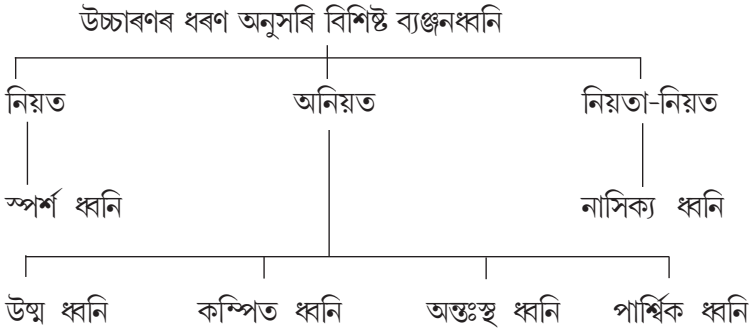
❍ ওষ্ঠ্য ধ্বনি ঃ হাঁওফাঁওৰ পৰা বহির্গামী বায়ুপ্রৱাহৰ গতিক দুয়োটা ওঁঠ লগ

লগাই ক্ষন্তেক ৰোধ কৰি পিছ মুহূর্ততে এৰি দিলেই ওষ্ঠ্য ধ্বনিৰ সৃষ্টি হয়। যেনে — প, ফ, ব, ভ, ম, ৱ আদি বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি ওষ্ঠ্য ধ্বনিৰ অন্তর্গত।

- দন্তমূলীয় ধ্বনি ঃ জিভাৰ আগটো দাঁতৰ গুৰিত লাগি হাঁওফাঁওৰ পৰা ওলাই অহা বায়ুপ্রৱাহ ক্ষন্তেক ৰোধ কৰি তৎক্ষণাৎ এৰি দিয়াৰ ফলত উচ্চাৰিত হোৱা ধ্বনিক দন্তমূলীয় ধ্বনি বোলে। যেনে — ত, থ, দ, ধ, ল, ৰ, চ, জ এইকেইটা দন্তমূলীয় বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি।
- তালব্য ধ্বনি ঃ আগ জিভাখনেৰে (Front of the tongue) কঠিন তালু স্পর্শ কৰি হাঁওফাঁওৰ পৰা ওলাই অহা বায়ুপ্রৱাহ ক্ষন্তেক ৰোধ কৰি এৰি দিয়াৰ ফলত উচ্চাৰণ হোৱা ব্যঞ্জনধ্বনিক তালব্য ব্যঞ্জনধ্বনি বোলে। যেনে— সংস্কৃত ভাষাৰ চ, ছ, জ আদি। অসমীয়াত এইকেইটা ধ্বনি দন্তমূলীয় ৰূপেহে উচ্চাৰিত হয়। অসমীয়া ভাষাত তালব্য ধ্বনি মাত্র এটা — 'য়'।
- পশ্চ-তালব্য ধ্বনি ঃ জিভাৰ পিছ অংশৰ দ্বাৰা কোমল তালুত হাঁওফাঁওৰ পৰা ওলাই অহা বায়ুপ্রৱাহ ক্ষন্তেক ৰোধ কৰি তাৎক্ষণিকভাৱে এৰি দিলে পশ্চ-তালব্য ধ্বনি উচ্চাৰিত হয়। যেনে — ক, খ, গ, ঘ, ঙ আদি।
- কণ্ঠ-নালীয় ধ্বনি ঃ হাঁওফাঁওৰ পৰা ওলাই অহা বায়ুপ্রৱাহ কণ্ঠত ৰোধ কৰি সৃষ্টি কৰা ধ্বনিয়েই কণ্ঠ্য ধ্বনি। কণ্ঠতন্ত্রী বিবৰত উচ্চাৰিত ধ্বনিক কণ্ঠনালীয় ধ্বনিও বোলা হয়। এই ধ্বনি উচ্চাৰণত হাঁওফাঁওৰ পৰা নির্গত বায়ু প্রবাহে কণ্ঠতন্ত্রীত বাধাপ্রাপ্ত হৈ ঘর্ষণৰ সৃষ্টি কৰে। অসমীয়া ভাষাৰ কণ্ঠনালীয় বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনিটো হ'ল — 'হ'।

উচ্চাৰণৰ ধৰণ বা প্রকৃতি অনুসৰি বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনিৰ শ্রেণীবিভাগবোৰ তালিকাৰ সহায়ত দেখুওৱা হ'ল —

চিত্র ৩.৩ ঃ উচ্চাৰণৰ ধৰণ অনুসৰি বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি

➢ **নিয়ত(Stop)ধ্বনি—স্পর্শ ধ্বনি** ঃ হাঁওফাঁওৰ পৰা ওলোৱা বায়ুপ্রৱাহক

ধ্বনিযন্ত্রৰ কোনো স্থানত সম্পূর্ণৰূপে ৰোধ কৰি ক্ষন্তেক পিছতে মুকলি কৰি দিলে যি ধ্বনিৰ সৃষ্টি হয়, তাক নিয়ত ব্যঞ্জনধ্বনি বোলে। ধ্বনিযন্ত্রৰ কোনো বিশেষ স্থানত স্পর্শ কৰাৰ ফলত উচ্চাৰিত হোৱাৰ বাবে স্পর্শ ধ্বনি নাম দিয়া হৈছে। উচ্চাৰণৰ সময়ত স্ফোটনৰ সৃষ্টি হোৱাৰ বাবে স্পর্শ ধ্বনিক প্রস্ফোট ধ্বনিও বোলা হয়। স্পর্শ ধ্বনিৰ দুটা ভাগ — (ক) অল্পপ্রাণ ধ্বনি, আৰু (খ) মহাপ্রাণ ধ্বনি।

প, ব, ত, দ, ক, গ — ধ্বনি অল্পপ্রাণ ধ্বনি আৰু ফ, ভ, থ, ধ, খ, ঘ — মহাপ্রাণ ধ্বনি। প, ফ, ব, ভ — ওষ্ঠ্য ধ্বনি; ত, থ, দ, ধ — দন্তমূলীয় ধ্বনি আৰু ক, খ, গ, ঘ পশ্চ-তালব্য ধ্বনি। তলত স্পর্শ ধ্বনিবোৰৰ উচ্চাৰণ বৈশিষ্ট্যৰ বিষয়ে চমু আলোচনা কৰা হ'ল —

- /প/ (p) ঃ নিয়ত, স্পর্শ, ওষ্ঠ্য, অঘোষ, অল্পপ্রাণ বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি।
- /ফ/ (p^h) ঃ নিয়ত, স্পর্শ, ওষ্ঠ্য, অঘোষ, মহাপ্রাণ বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি।
- /ব/ (b) ঃ নিয়ত, স্পর্শ, ওষ্ঠ্য, সঘোষ, অল্পপ্রাণ বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি।
- /ভ/ (b^h) ঃ নিয়ত, স্পর্শ, ওষ্ঠ্য, সঘোষ, মহাপ্রাণ বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি।
- /ত/ (t) ঃ নিয়ত, স্পর্শ, দন্তমূলীয়, অঘোষ, অল্পপ্রাণ বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি। 'ত' বিশিষ্ট ধ্বনিটোৱে ত, ট আৰু ৎ আখৰৰ প্রতিনিধিত্ব কৰে।
- /থ/ (t^h) ঃ নিয়ত, স্পর্শ, দন্তমূলীয়, অঘোষ, মহাপ্রাণ বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি। 'থ' বিশিষ্ট ধ্বনিটোৱে 'থ' আৰু 'ঠ' ৰ প্রতিনিধিত্ব কৰে।
- /দ/ (d) ঃ নিয়ত, স্পর্শ, দন্তমূলীয়, সঘোষ, অল্পপ্রাণ বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি। 'দ' ই মূর্ধণ্য 'ড' আখৰৰো প্রতিনিধিত্ব কৰে।
- /ধ/ (d^h) ঃ নিয়ত, স্পর্শ, দন্তমূলীয়, সঘোষ, মহাপ্রাণ বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি।
- /ক/ (k) ঃ নিয়ত, স্পর্শ, পশ্চ-তালব্য, অঘোষ, অল্পপ্রাণ বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি।
- /খ/ (k^h) ঃ নিয়ত, স্পর্শ, পশ্চ-তালব্য, অঘোষ, মহাপ্রাণ বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি।
- /গ/ (g) ঃ নিয়ত, স্পর্শ, পশ্চ-তালব্য, সঘোষ, অল্পপ্রাণ বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি।
- /ঘ/ (g^h) ঃ নিয়ত, স্পর্শ, পশ্চ-তালব্য, সঘোষ, মহাপ্রাণ বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি।

➢ **নিয়তা-নিয়ত ধ্বনি (Stopt continuant) নাসিক্য ধ্বনি ঃ** নিয়ত আৰু অনিয়তৰ গুণ থকা ধ্বনিক নিয়তা-নিয়ত (Stopt continuant) বোলে। অসমীয়াৰ ***নাসিক্য ধ্বনি*** তিনিটাৰ উচ্চাৰণত বায়ুপ্রবাহ মুখবিবৰত ৰুদ্ধ হোৱাৰ বাবে ইহঁত নিয়ত (stop) আৰু নাসিক্য বিবৰেদি প্রৱহমান (continuant)

নাসিক্য ধ্বনি ঃ হাঁওফাঁওৰ পৰা ওলাই অহা বতাহৰ প্রৱাহক মুখবিবৰৰ কোনো স্থানত সম্পূর্ণৰূপে ৰোধ কৰি পিছত নাসিকা বিবৰেৰে ওলাই আহিবলৈ দিলে যি ধ্বনিৰ সৃষ্টি হয়, তাক নাসিক্য ধ্বনি বোলে।

হোৱাৰ বাবে অনিয়ত। উল্লেখযোগ্য যে অসমীয়াত নাসিক্য ব্যঞ্জনধ্বনি তিনিটা হ'ল — ম (m), ন (n) আৰু ঙ (ng)

- /ম/ (m) ঃ নাসিক্য, ওষ্ঠ্য, সঘোষ বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি। এই ধ্বনি উচ্চাৰণৰ সময়ত দুয়োটা ওঁঠ যুক্ত হৈ মুখবিবৰত বায়ুপ্ৰৱাহৰ পথ ৰোধ কৰা হয়। শব্দৰ আদি, মধ্য আৰু অন্ত্যত বিৰোধ হয় — মাক, কমল, সকাম ইত্যাদি।
- /ন/ (n) ঃ নাসিক্য, দন্তমূলীয়, সঘোষ, বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি। শব্দৰ আদিত, মধ্য, অন্ত্যত ইয়াৰ বিৰোধ হয়। /ন/ধ্বনি উচ্চাৰণ কৰোঁতে জিভাৰ আগ অংশটোৱে ওপৰ পাৰি দাঁতৰ আলুত স্পৰ্শ কৰি বায়ুপ্ৰৱাহৰ সোঁত নাসিকা বিবৰেদি প্ৰৱাহিত কৰোৱা হয়। ইয়াৰ বিৰোধ — নদ, চনদ, বচন ইত্যাদি।
- /ঙ/ (ng) ঃ নাসিক্য ধ্বনি, পশ্চ-তালব্য, সঘোষ, বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি। 'ঙ' ধ্বনিটো শব্দৰ আদিত উচ্চাৰিত নহয়। /ঙ/ধ্বনিৰ লিখিত ৰূপ ঙ আৰু ং (অনুস্বাৰ)। ই শব্দ বিশেষে 'ং' ৰূপে ব্যৱহৃত হয়। ইয়াৰ বিৰোধ এনে ধৰণৰ — ৰঙা, এঙাৰ, শুঙ, লং, মঙল, দিহিং ইত্যাদি।

➢ **অনিয়ত ধ্বনি (Continuant) ঃ** হাঁওফাঁওৰ পৰা ওলোৱা বায়ুপ্ৰৱাহক মুখবিবৰত আংশিকভাবে বাধা দি অথবা বতাহ ওলাই অহা পথটো সংকীৰ্ণ কৰি যি ধ্বনিৰ সৃষ্টি কৰা হয়, তাক বোলা হয় অনিয়ত ব্যঞ্জনধ্বনি। অসমীয়া অনিয়ত ধ্বনি চাৰি প্ৰকাৰৰ —

- পার্শ্বিক ধ্বনি
- কম্পিত ধ্বনি,
- উষ্ম ধ্বনি,
- অন্তঃস্থ ধ্বনি

- **পার্শ্বিক ধ্বনি ঃ** পার্শ্ব মানে কাষ। এই ধ্বনিৰ উচ্চাৰণত জিভাৰ আগটোৱে ওপৰ পাৰি দাঁতৰ আলুত স্পৰ্শ কৰে। জিভাখন কিছু পৰিমাণে সংকুচিত হয় আৰু বায়ুপ্ৰৱাহৰ সোঁতটো জিভাৰ কাষেৰে ওলাই যায়। পার্শ্বিক ধ্বনিৰ উচ্চাৰণৰ স্থান দাঁতৰ আলু, আগতালু যেন অনুভৱ হয়। 'ল' অসমীয়া ভাষাৰ পার্শ্বিক ধ্বনি।

  /ল/ (l) ঃ পার্শ্বিক, অনিয়ত, দন্তমূলীয়, সঘোষ, বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি।
- **কম্পিত ধ্বনি ঃ** যি ধ্বনি উচ্চাৰণ কৰোঁতে জিভাৰ আগটোত একাধিক বাৰ কম্পনৰ সৃষ্টি হয়, সেই ধ্বনিকেই কম্পিত ধ্বনি বোলা হয়। অসমীয়া ভাষাত একমাত্ৰ কম্পিত ধ্বনিটো হ'ল —'ৰ'। এই 'ৰ' ধ্বনিটো উচ্চাৰণ কৰোঁতে জিভাৰ আগটো আগ-তালুৰ ফালে ঘূৰি গৈ তাৎক্ষণিকভাৱে তলৰ পাৰিৰ আগ-দাঁতৰ কাষ পায়হি।

  /ৰ/ (r) ঃ অনিয়ত, কম্পিত, দন্তমূলীয়, সঘোষ, বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি।
- **উষ্ম ধ্বনি ঃ** যিবোৰ ধ্বনি উচ্চাৰণ কৰোঁতে বতাহ অহা পথটো

আংশিকভাৱে সংকীর্ণ কৰি হাঁওফাঁওৰ পৰা ওলোৱা বায়ুপ্ৰৱাহত ঘর্ষণৰ সৃষ্টি কৰা হয়, সেইবোৰ ধ্বনিকেই উষ্মধ্বনি বোলা হয়। এই ধ্বনিৰ উচ্চাৰণত ঘর্ষণৰ বাবে উত্তাপৰ সৃষ্টি হয়। চ, জ, স আৰু হ এই চাৰিটা অসমীয়া ভাষাৰ বিশিষ্ট উষ্ম ধ্বনি।

/চ/(s) ঃ উষ্ম, অনিয়ত, দন্তমূলীয়, অঘোষ, বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি। এই ধ্বনিটোৱে চ, ছ, শ, য, স আখৰৰ প্ৰতিনিধিত্ব কৰে।

/জ/(z) ঃ উষ্ম, অনিয়ত, দন্তমূলীয়, সঘোষ, বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি। এই ধ্বনিটোৱে জ, ঝ, য, হ্য ধ্বনিৰো প্ৰতিনিধিত্ব কৰে।

/স/(x) ঃ উষ্ম, অনিয়ত, পশ্চ-তালব্য, অঘোষ, বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি। /স/ ধ্বনিটোৱে শ, য, স এই ধ্বনি কেইটাৰ প্ৰতিনিধিত্ব কৰে।

/হ/(h) ঃ উষ্ম, অনিয়ত, কণ্ঠ-নালীয়, সঘোষ বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি।

❍ **অন্তঃস্থ ধ্বনি ঃ** 'য়' আৰু 'ৱ'-ক অন্তঃস্থ ধ্বনি বোলা হয়। অন্তঃস্থ ধ্বনিবোৰ অনিয়ত। অন্তঃস্থ য় আৰু ৱ-ৰ বৈশিষ্ট্য এয়াই যে ইহঁতৰ উচ্চাৰণ স্বৰধ্বনিৰ দৰে সম্পূর্ণ বাধাহীনো নহয়, নাইবা অন্য ব্যঞ্জনধ্বনিৰ দৰে বৰ বেছি বাধাযুক্তও নহয়। একেবাৰে বাধা নোহোৱা আৰু বাধা হোৱা, এই দুটাৰ মাজতে য় আৰু ৱ-ৰ উচ্চাৰণ হয়; সেয়েই ইহঁত অন্তঃস্থ ধ্বনি।

অন্তঃস্থ ধ্বনিক শ্রুতি ধ্বনি বুলিও কোৱা হয়। ড° গোলোকচন্দ্র গোস্বামীয়ে উল্লেখ কৰিছে যে "শ্রুতি ধ্বনিৰ পৰা সৃষ্টি হোৱা বিশিষ্ট ধ্বনি বা বর্ণ দুটা — ৱ আৰু য়। প্রথমটো ঔষ্ঠ্য, দ্বিতীয়টো তালব্য; আৰু দুয়োটাই সঘোষ অন্তঃস্থ বর্ণ। ইহঁতৰ গাত স্বৰ আৰু ব্যঞ্জন উভয়ৰে গুণ বর্তমান।" 'ৱ' আৰু 'য়' ৰ প্রয়োগ বিশ্লেষণ কৰিলে দেখা যায়—

(ক) ৱ আৰু য় শব্দৰ আদিতে বা স্বৰ-পূর্বৱর্তী অৱস্থানত পোৱা নাযায়।

(খ) পূর্বৱর্তী ব্যঞ্জনৰ লগত সংযুক্ত অৱস্থানত ৱ-অৰ ও, উ আৰু য়-অৰ এ', ই-ৰ লগত বিৰোধ ঘটা দেখা যায়।

জানি থোৱা ভাল

উচ্চাৰণৰ প্রকৃতিৰ প্রতি লক্ষ্য কৰি ব্যঞ্জনধ্বনিসমূহক অল্পপ্রাণ আৰু মহাপ্রাণ এই দুই ভাগতো ভগোৱা হয়। শ্বাসহীন বায়ুপ্ৰৱাহৰ সহায়ত যিবোৰ ব্যঞ্জনধ্বনিৰ সৃষ্টি কৰা হয় সেইবোৰক অল্পপ্রাণ ধ্বনি আৰু শ্বাসযুক্ত বায়ুপ্ৰৱাহেৰে উচ্চাৰণ কৰা ধ্বনিক মহাপ্রাণ ধ্বনি বোলা হয়। মহাপ্রাণ ধ্বনিৰ উচ্চাৰণৰ সময়ত বতাহ বেছি পৰিমাণে আৰু জোৰেৰে নির্গত হয়; আনহাতে অল্পপ্রাণ ধ্বনিৰ উচ্চাৰণত বতাহ কম পৰিমাণে আৰু লাহে লাহে নির্গত হয়।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৪ ঃ অসমীয়াত দন্ত্য আৰু মূর্ধন্য ধ্বনি আছেনে? যদি নাই তেন্তে কি ধ্বনি আছে?

.....

প্রশ্ন নং ৫ ঃ অসমীয়াৰ নাসিক্য ধ্বনিকেইটা কি কি?

.....

৩.৪ অসমীয়া স্বৰ আৰু ব্যঞ্জন ধ্বনিৰ উপধ্বনি

একেটা ধ্বনিয়ে অৱস্থান আৰু পৰিবেশ ভেদে কিছু ধ্বনিগত পৰিৱর্তন হৈ ব্যৱহাৰ হয়। সেই সামান্য পৰিৱর্তিত ৰূপবোৰকে ধ্বনিটোৰ উপধ্বনি বোলা হয়। আন কথাত ক'বলৈ হ'লে কেতিয়াবা এটা বিশিষ্ট ধ্বনিক দুটা বা ততোধিক ধ্বনিয়ে প্রতিনিধিত্ব কৰে। তেতিয়া সেই ধ্বনি ৰূপবোৰক বিশিষ্ট ধ্বনিটোৰ উপধ্বনি বোলা হয়। এই উপধ্বনিবিলাকৰ মাজত ধ্বনিগত সাদৃশ্য থাকে। আৰু উপধ্বনিসমূহৰ মাজত পৰিপূৰক প্রয়োগহে হয়; অর্থাৎ কোনোবাটো উপধ্বনি যদি আদ্য অৱস্থানত প্রয়োগ, আনটো কেৱল মধ্য আৰু অন্ত্য অৱস্থানতহে প্রয়োগ হ'ব। উপধ্বনিসমূহৰ মাজত যিটোৰ প্রয়োগ বিস্তৃত, সেইটোক বিশিষ্ট ধ্বনিৰ মর্যাদা দিয়া হয়। সেয়ে উপধ্বনিবোৰৰ আলোচনাৰ মূল দিশ দুটা— (ক) বর্ণনা আৰু (খ) প্রয়োগ।

অসমীয়া ভাষাৰ বিশিষ্ট ধ্বনিৰ উপধ্বনি সম্পর্কে ভাষাবিদ গোলোকচন্দ্র গোস্বামীয়ে তেওঁ *Structure of Assamese* গ্রন্থখনত বিস্তৃতভাৱে আলোচনা কৰিছে। পৰৱর্তী সময়ত ড° দীপংকৰ মৰলে *ব্যৱহাৰিক ধ্বনি বিজ্ঞান* নামৰ গ্রন্থখনত অসমীয়া ভাষাৰ বিশিষ্ট ধ্বনিৰ উপধ্বনিসমূহৰ বিষয়ে বিস্তৃতভাৱে আলোচনা কৰিছে। মন কৰিবলগীয়া যে এনে প্রয়োগ অসমীয়া ভাষাৰ বিশিষ্ট স্বৰ আৰু ব্যঞ্জন ধ্বনি উভয় ক্ষেত্রতে দেখা যায়। উদাহৰণস্বৰূপে — অসমীয়া ভাষাৰ বিশিষ্ট ব্যঞ্জন ধ্বনি /t/ (ত)-ৰ তিনিটা উপধ্বনি পোৱা যায়। সেই কেইটা হ'ল—

১) ত, ম, ৰ, খ, ক আদি ধ্বনিৰ লগত সংযুক্ত হৈ থাকিলে 'ত' ৰ উচ্চাৰণ অঘোষ দন্তমূলীয় অল্পপ্রাণ মুক্ত ধ্বনি ৰূপে হয়। যেনে— উৎসৱ, আত্মা, পৰিত্রাণ ইত্যাদি।

২) 'ৰ' ৰ পৰৱর্তী স্থানত থকা 'ত' ধ্বনি অঘোষ পশ্চদন্তমূলীয় অল্পপ্রাণ মুক্ত ধ্বনি হিচাপে উচ্চাৰণ হয়। যেনে— কর্তা, বর্তমান ইত্যাদি।

৩) ইয়াৰ বাহিৰে সকলো ক্ষেত্রতে 'ত' ধ্বনি দন্তমূলীয় অল্পপ্রাণ মুক্ত হিচাপেই উচ্চাৰিত হয়।

ঠিক সেইদৰে অসমীয়া বিশিষ্ট স্বৰধ্বনি /o/ (ও)-ৰো তিনিটা উপধ্বনি পোৱা যায় —

১) মূলীয় সংবৃতৌষ্ঠ উচ্চ-মধ্য স্বৰধ্বনি শব্দৰ সকলো স্থানৰ প্রয়োগ পোৱা যায়। যেনে— ওমলা, জনোৱা, খালো।

২) একাক্ষৰী শব্দসমূহত প্ৰয়োগ হয়। যেনে— খোল। k^h[o:]l

৩) আসন্ন পূৰ্ববৰ্ণ নাসিক্য হ'লে প্ৰয়োগ হয়। যেনে— মোমাই।

এই বিষয়ে আপুনি উচ্চতৰ পৰ্যায়তহে বহলাই অধ্যয়ন কৰিব লাগিব। ইয়াত কেৱল সম্যক ধাৰণাহে প্ৰদান কৰি যোৱা হ'ল।

৩.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- অভিন্ন পৰিৱেশত এটা ধ্বনিৰ ঠাইত আন এটা ধ্বনি বহুৱালে যদি অৰ্থৰ পৰিৱৰ্তন ঘটে তেনেহ'লে সেইবোৰ ধ্বনিকে বিশিষ্ট ধ্বনি বোলা হয়।
- অসমীয়া ভাষাৰ স্বৰ বৰ্ণ আৰু ব্যঞ্জন বৰ্ণত থকা আখৰৰ তুলনাত বৰ্ণ বা বিশিষ্ট ধ্বনিৰ সংখ্যা যে আপেক্ষিকভাৱে কম সেই বিষয়ে অধ্যয়ন কৰিলে।
- অসমীয়া ভাষাত বিশিষ্ট স্বৰধ্বনিৰ সংখ্যা যে আঠোটা সেই বিষয়ে ধাৰণা লাভ কৰিলে। তদুপৰি কোনো কোনো ভাষাবিদে অসমীয়া মান্যভাষাত ঐকৈশটা বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি আৰু কোনো কোনো ভাষাবিদে আকৌ 'ৱ' আৰু 'য়' কো বিশিষ্ট ব্যঞ্জন বুলি কোৱাত এই দুটা ধ্বনিক লৈ মুঠ ২৩ টা বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি পোৱা যায় বুলি কৰা মন্তব্যৰ বিষয়ে জ্ঞাত হ'ল।
- ধ্বনিৰ উচ্চাৰণৰ স্থান আৰু ধৰণৰ বিষয়ে ধাৰণা লাভ কৰাৰ লগতে উচ্চাৰণৰ স্থান আৰু ধৰণ অনুযায়ী অসমীয়া ভাষাৰ ধ্বনিসমূহক কেনেকৈ তালিকাভুক্ত কৰা হয় সেই বিষয়ে অধ্যয়ন কৰিলে।
- অসমীয়া স্বৰধ্বনি আৰু ব্যঞ্জনধ্বনিৰ উপধ্বনি যে আছে সেই সম্পৰ্কে অৱগত হ'ল।

৩.৬ অধিক জানিবলৈ

অসমীয়া গ্ৰন্থ ঃ

১) কাকতি, বাণীকান্ত (১৯৯৬); *অসমীয়া ভাষাৰ গঠন আৰু বিকাশ;* (হাজৰিকা, বিশ্বেশ্বৰ অনুঃ); বৰপেটা ঃ বাণীকান্ত কাকতি জন্ম শতবাৰ্ষিকী উদ্‌যাপন সমিতি (প্ৰথম প্ৰকাশ ১৯৪১)।

২) কোঁৱৰ, অৰ্পণা (২০০৮); *ভাষাবিজ্ঞান উপক্ৰমণিকা;* গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

৩) গোস্বামী, উপেন্দ্ৰনাথ (২০০০); *অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ, সমৃদ্ধি আৰু বিকাশ;* গুৱাহাটী ঃ বৰুৱা এজেঞ্চি।

৪) গোস্বামী, উপেন্দ্রনাথ (১৯৯৭); *অসমীয়া ভাষাৰ ব্যাকৰণ;* গুৱাহাটী ঃ মণি-মাণিক প্রকাশ।

৫) গোস্বামী, উপেন্দ্রনাথ (১৯৯৩); *ভাষা-বিজ্ঞান;* গুৱাহাটী ঃ মণি-মাণিক প্রকাশ।

৬) গোস্বামী, গোলোকচন্দ্র (১৯৯৯); *অসমীয়া ব্যাকৰণৰ মৌলিক বিচাৰ;* গুৱাহাটী ঃ বীণা লাইব্রেৰী।

৭) গোস্বামী, গোলোকচন্দ্র (১৯৯৬); *অসমীয়া বর্ণপ্রকাশ,* গুৱাহাটী ঃ বীণা লাইব্রেৰী।

৮) গোস্বামী, গোলোকচন্দ্র (২০০৮); *ধ্বনিবিজ্ঞানৰ ভূমিকা;* গুৱাহাটী ঃ বীণা লাইব্রেৰী।

৯) দত্ত বৰুৱা, ফণীন্দ্র নাৰায়ণ (২০০৬); *আধুনিক ভাষাবিজ্ঞানৰ পৰিচয়;* গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

১০) দত্ত বৰুৱা, ফণীন্দ্র নাৰায়ণ (২০০৬); *প্রয়োগ ভাষাবিজ্ঞানৰ ৰূপৰেখা;* গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

১১) পাঠক, ৰমেশ (১৯৯১); *ভাষাবিজ্ঞানৰ ভূমিকা;* গুৱাহাটী ঃ অশোকৰ বুক ষ্টল।

১২) পাদুন, নাহেন্দ্র (সম্পাঃ)(১৯৯৩); *ভাষাৰ তত্ত্বকথা;* গুৱাহাটী ঃ বাণী মন্দিৰ।

১৩) পাটগিৰি, দীপ্তি ফুকন (১৯৯১); *ভাষাতত্ত্ব;* গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

১৪) পাটগিৰি, দীপ্তি ফুকন (২০০৯); *ভাষা-সাহিত্য-জিজ্ঞাসা;* গুৱাহাটী ঃ পূর্বাঞ্চল প্রকাশ।

১৫) বৰা, লীলাৱতী শইকীয়া আৰু পাটগিৰি, দীপ্তি ফুকন (সম্পাঃ) (২০০৩); *ভাষা-জিজ্ঞাসা;* গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

১৬) বৰুৱা, বিৰিঞ্চি কুমাৰ (২০০১); *অসমীয়া ভাষা আৰু সংস্কৃতি;* নলবাৰী ঃ জার্ণল এম্প'ৰিয়াম।

১৭) ভৰালী, দেবানন্দ (১৯৯৩); *অসমীয়া ভাষাৰ মৌলিক বিচাৰ;* গুৱাহাটী ঃ লয়ার্ছ বুক ষ্টল।

১৮) মেধি, কালিৰাম (১৯৯৯); *অসমীয়া ব্যাকৰণ আৰু ভাষাতত্ত্ব;* গুৱাহাটী ঃ লয়ার্ছ বুক ষ্টল।

১৯) মৰল, ভগৱান (১৯৯৮); *আধুনিক ভাষাবিজ্ঞান;* গুৱাহাটী ঃ পঞ্চজ্যোতি প্রকাশ।

ইংৰাজী গ্রন্থ ঃ

২০) Anozie, C. C. (2007). *General Linguistics : An Introduction*. Enugu: Tashiwa Network Ltd.

২১) Bally, C. & Sechehaye, A. (ed.)(1959). *Course in General Linguistics.* New York: Philosophical Library.

২২) Bloomfield, L. (1994). *Language*. Delhi: Motilal Banarasidass.

২৩) Crystal, D. (1997). *The Encyclopedia of Language*. Cambridge: CUP.

২৪) Goswami, G. (1982). *Structure of Assamese.* Guwahati: Gauhati University.

২৫) Kakati, B. (2007). *Assamese : Its Formation and Development.* Guwahati: Lawyers Book Stall.

২৬) Taraporewalla. I. J. S. (1962). *Elements of the Science of Language.* Calcutta: Calcutta University.

৩.৭ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ৮ টা।

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ নহয়।

৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ অন্তঃস্থ ধ্বনি ৰ আৰু য়-অক ধৰি ২৩টা।

৪ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ নাই। দন্তমূলীয় ধ্বনিহে আছে।

৫ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ম, ন, ঙ।

৩.৮ আৰ্হি প্রশ্ন

বস্তুধর্মী প্রশ্ন

প্রশ্ন ১ ঃ তলত দিয়া প্রশ্নসমূহৰ উত্তৰ লিখক—

ক) বিশিষ্ট ধ্বনি কাক বোলে?

খ) / আ/ ধ্বনিৰ উচ্চাৰণত জিভাখন কেনেকুৱা হৈ থাকে?

প্রশ্ন ২ ঃ শুদ্ধ নে অশুদ্ধ নির্ণয় কৰক—

ক) অসমীয়া ভাষাৰ কণ্ঠনালীয় বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনিটো হ'ল — 'হ'।

খ) উপধ্বনিবোৰৰ আলোচনাৰ মূল দিশ চাৰিটা।

চুটি প্রশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্রশ্ন ১ ঃ চমুটোকা লিখক — দ্বিস্বৰধ্বনি, অল্পপ্রাণ আৰু মহাপ্রাণ ধ্বনি, স্পর্শ ধ্বনি, নাসিক্য ধ্বনি, পার্শ্বিক ধ্বনি, কম্পিত ধ্বনি, উষ্ম ধ্বনি, ওষ্ঠ্য ধ্বনি, কণ্ঠ্য ধ্বনি, কণ্ঠ্যনালীয় ধ্বনি, দন্তমূলীয় ধ্বনি, শ্রুতি ধ্বনি।

ৰচনাধর্মী প্রশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্রশ্ন ১ ঃ অসমীয়া স্বৰধ্বনিৰ তালিকা এখন কৰি সিবোৰৰ সৈতে থকা আখৰৰ পার্থক্যবোৰ ফঁহিয়াই দেখুৱাওক।

প্রশ্ন ৩ ঃ অসমীয়া ভাষাৰ বিশিষ্ট স্বৰধ্বনি কেইটা আৰু কি কি? জিভাৰ অংশ, উচ্চতা আৰু ওঁঠৰ আকৃতি অনুযায়ী অসমীয়া বিশিষ্ট স্বৰধ্বনিবোৰৰ এখন তালিকা যুগুত কৰক। এই

বিশিষ্ট স্বৰধ্বনি কেইটা লিখিবলৈ অসমীয়াত কি কি আখৰ ব্যৱহাৰ কৰা হয়, তাক একাদিক্রমে লিখি দেখুৱাওক।

প্রশ্ন ৪ ঃ ব্যঞ্জনধ্বনি কাক বোলে? অসমীয়া বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি কেইটা আৰু কি কি? উচ্চাৰণৰ স্থান আৰু ধৰণ অনুসাৰে সিবোৰৰ এখন তালিকা প্রস্তুত কৰক। এই বিশিষ্ট ব্যঞ্জন ধ্বনি কেইটা লিখিবলৈ অসমীয়াত কি কি আখৰ ব্যৱহাৰ কৰা হয়, একাদিক্রমে লিখক।

*** ***** ***